

Jurányi Gusztáv az „amerikai Debrecen”-ben¹

Az első magyar református egyház az Egyesült Államokban az Ohio állambeli Cleveland városában jött létre 1891-ben. A gyülekezet első lelkésze Jurányi Gusztáv volt, aki kulcsfontosságú szerepet játszott annak kialakításában, és a templomuk felépítésében Cleveland „nyugati felében”, a West 32 Street és a Lorain Road sarkán.² Munkája azonban nem volt egyszerű, számos nehezítő körülményt kellett leküzdenie, hogy az első amerikai magyar református közösség létrejöhesse.³

De miért éppen Debrecen? Clevelelanddel, de még jellemzőbben a Buckeye Road nevű városrészrel kapcsolatban visszatérő elem az „amerikai Debrecen” kifejezés. Debrecen neve – a Clevelelandi magyar református gyülekezet történetét megíró tagja szerint – „Jelenti a tiszta magyar felfogás, a minden körülmények között hazafias érzés fogalmát; jelenti a becsületes őszinteség, szókimondó igazságosság fogalmát; és jelenti körülbelül ugyanazt a fogalmat, a mit a másik régi elnevezés: a »magyar vallás« mond a kálvinistákról.”⁴ A clevelelandi magyarok magukénak érezték a párhuzamot, ezt jól mutatja, hogy az évente szép számban tartott magyar társasági, hagyományörző események között rendszeresen voltak „debreceni vásár”-ok is.⁵ Emellett a clevelelandi amerikaiak mindig élén jártak az amerikai magyar közéletben, főleg egyleti, kulturális és egyházi területen. Jó példa erre, hogy az első amerikai magyar heti- majd napilap, a *Szabadság* is innen indult,⁶ és persze az első református közösség is itt jött létre. Így talán nem véletlen, hogy Debrecen „kálvinista Róma” ragadványnevéhez hasonlóan Cleveleland az „amerikai Debrecen” nevet kapta.

Az egyházközség alakulásakor már mintegy harmincöt éve éltek református magyarok a városban. Először a német egyházközségekbe jártak, a német lelkészek pedig szívesen látták a gyülekezeteikben a velük egy hiten lévő magyarokat, ám – épp Jurányi Gusztáv saját feljegyzései szerint – a nyelvi nehézségek miatt nem tudtak velük megfelelően kommunikálni. 1890 elejére érett meg a gondolat a clevelelandi református magyarokban, hogy „egy mindenképpen alkalmas misszionáriust” kérjenek Magyarországról. Ez volt Jurányi Gusztáv.

Az egyházközség jegyzőkönyvének bejegyzése szerint Jurányi 1890. október 12-én kezdte meg szolgálatát, és 1894. október 24-én, önkéntes lemondással fejezte azt be. Amerikai útja

1 A tanulmány elkészítését az EFOP-3.6.1-16-2016-00001 *Kutatási kapacitások és szolgáltatások komplex fejlesztése az Eszterházy Károly Egyetemen* című pályázat támogatta.

2 Susan M. Papp: *Hungarian Americans and Their Communities in Cleveland*. Cleveland, 1981. 196.

3 Kovács Ábrahám (Puskás Julianna hagyatékára alapozva) elkészítette az amerikai magyar református lelkészek lexikonszerű adattárát. Ebben Jurányi Gusztáv is kapott egy bejegyzést. Az adattár megjelent önálló kötet formájában (*Puskás Julianna-Kovács Ábrahám: Amerikai magyar református lelkészek életútja adattári rendszerben 1891–2000*. Debrecen, 2017.), de online is elérhető, itt: <https://silver.drk.hu/en/node/283> (Utolsó letöltés: 2020. 06. 13.)

4 Papers of the First Hungarian Reformed Church. Historical Society of Pennsylvania, Microfilm Reel 271-5. A továbbiakban: HSP, R 271-5. A Clevelelandi első magyar református egyház története az első huszonöt esztendőben 1891–1916. Kézirat. 4.

5 Szentkirályi, Endre: *Being Hungarian in Cleveland. Maintaining Language, Culture, and Traditions*. Cleveland, 2019. 36. E kötetéről írt recenzióm a *Klió – Történelmi Szemlélő Folyóirat* 2020/1-es számában olvasható.

6 <https://case.edu/ech/articles/s/szabadsag> (Utolsó letöltés: 2020. 06. 13.)

Pastoral-Register.			
Name des Predigers.	angefangen	beendet	Bemerkungen.
Gustav Jurányi	12. Oct. 1890.	24. Oct. 1894	Önként lemondott

Jurányi Gusztáv adatai az egyházközség jegyzőkönyvében

előtt Pápán dolgozott gimnáziumi tanárként, és „sok helyütt volt ref. segédlelkész”.⁷ Dolgozott Ausztriában is missziói munkásként, amerikai „kiküldetése” után pedig Boszniába került, ahol szintén egyházközség-alapításon és templomépítésen dolgozott. Az évkönyvbe írt saját kezű bejegyzései szerint örömmel fogadta a missziós ajánlatot, ami egyébként is beleillett terveibe. 1890. szeptember 15-én indult el Amerika felé, október 1-jén pedig már meg is érkezett Clevelandbe.⁸ Néhány napos pihenés és akklimatizáció után felkereste gyülekezetét, az ismerkedés után pedig október 12-én már meg is tartotta első istentiszteletét. Ettől a naptól datálódik Jurányi hivatalos lelképásztori tevékenysége. Az istentiszteleten részt vettek számát 150 fő körülire becsülte, akik többségükben férfiak voltak, és nagy lelkesedéssel énekeltek a zsoltárokat. Az erős éneklés még a résztvevő német prédikátorokra is mély benyomást tett.

Ezután az Eire egyházmegye november 25-én tartott gyűlésén megvitatta a „magyar ügy”-et, itt Jurányi is részt vett, bemutatkozott és átadta hivatalos okmányait. Akkoriban az egyházmegye csak külön vizsga elvégzése mellett engedélyezte a lelkési munkavégzést Európában képesítést szerzetek számára. Jurányinak azonban olyan bizonyítványai voltak, hogy ezt a külön vizsgát az ő esetében elengedték, és azonnal felvették az egyházmegye kötelékébe.⁹ Ezzel egy időben a bérezésével kapcsolatos szükséges dokumentációt is felterjesztették a zsinati egyetemes missziós hatósághoz, megerősítésére pedig az 1891 májusában tartott gyűlésen került sor. Ezzel Jurányi Gusztáv hivatalosan véglegesítést nyert az amerikai német református egyház rendes misszionáriusaként.

A szükséges bürokratikus folyamattal párhuzamosan zajlott Clevelandben a magyar egyházközösség kialakítása, melyben Jurányi igen tevékeny részt vállalt. Ez időszak alatt kezdtek felmerülni a szervezéssel kapcsolatos problémák. A szervezés hónapjai során szembetűnt, hogy az istentiszteleteken részt vevő 100–150 fős gyülekezetekhez képest alig szállingóznak a „teljes értékű”, azaz tagdíjat is fizető tagok, vagy ahogy maga a lelkész fogalmazott: „fizető egyháztagokká válni aránylag kevesen vállalkoztak”.¹⁰ Többféle oka is volt a hívek vonakodásának. Voltak, akik azt állították, hogy csak rövid időre érkeztek Amerikába, mialatt az óhazában is fizetik az egyházadót, így nem látják indokoltnak, hogy még Clevelandben is fizessenek. Utólag sokukról persze kiderült, hogy húsz évnél is tovább maradtak a városban. Szintén probléma volt, hogy egyszerűen ellenérzéssel viseltettek az adó formájú befizetésekkel szemben, hiszen Amerikába érkezésük óta gyakorlatilag „el-

7 HSP, R 271–5. A Clevelandi első magyar református egyház története, i. m. 8. (Az ide mellékelt kép is innen származik.)

8 HSP, R 271–5. A Clevelandi magyar ref. egyház évkönyve. Cleveland, 1895. július 15. Bejegyezte: *Jurányi Gusztáv*. 2.

9 HSP, R 271–5. A Clevelandi első magyar református egyház története, i. m. 9.

10 HSP, R 271–5. Clevelandi magyar ref. egyház évkönyve, i. m. 2.

szoktak” az óházában megszokott adóterhektől. Másoknál az jelentette a problémát, hogy Jurányi aláírással kívánta hitelesíttetni minden egyháztag jelentkezését. Ettől sokan idegenkedtek, tekintve, hogy – az egyházközség kéziratos történetének szerzője szerint – „*a magyar ember pedig irtózik nevének aláírásától, mert sokszor megcsalták*”.¹¹ Egyesek nyíltan meg is kérdezték, „*Minék tolakodik ide a pap?*” Voltak, akik még akár súlyosabb tiszteletlenségre is ragadtatták magukat.¹²

Az egyházközség ugyan már 1890 szeptemberétől aktív volt, de az engedélyek beszerzése lassan zajlott, az alakuló közgyűlést csak 1891. május 3-án tartották meg. Innentől létezett tehát hivatalosan az első magyar református egyházközsőség az Egyesült Államokban. A létszám lassú növekedése a jegyzőkönyvek alapján pontosan nyomon követhető, eszerint az egyházközségbe 1891-ben 48-an léptek be, 1892 folyamán 90 főre, 1893-ban pedig 102-re nőtt a taglétszám. Az utolsó bejegyzés Jurányi lelkészségének idején 1894 júliusában történt, amikor két tag lépett be, ezzel 163-ra növelve a teljes létszámot.¹³

A megalakuláshoz szükséges követelmények teljesülése után a következő lépés egy saját templom építése volt, hogy ne a helyi német egyházközösségtől bérelt épületben kelljen tartaniuk az istentiszteleteket. Jurányi e célból főként a hívek körében kezdett tényleges adományokat, illetve erre vonatkozó ígéreteket begyűjteni, de az amerikai és német hitestvérek körében is történt gyűjtés. Ezeket a lelkész saját maga végezte. Munkájának eredményeként 1893. február 12-én sikerült telket vásárolni a templomépítéshez 1280 dollárért. Ez az összeg felerészt magyar, felerészt német és amerikai adományokból gyűlt össze. A két legnagyobb adományt, 200–200 dollárt egy bizonyos Kundtz Tivadartól, illetve a Magyar Református Betegségélező Egylettől kapta a gyülekezet.¹⁴ Maga az építkezés viszont csak a következő évben kezdődhetett el, mert az időközben beköszöntő gazdasági válság miatt az adományok mértéke annyira lecsökkent, hogy még Jurányi megélhetése is nehézkessé vált. 1894 augusztusában már azt is fontolóra vették, hogy a megvásárolt telekre vesznek fel hitelt, hogy legyen pénzük az építkezés elkezdéséhez. Az augusztus 31-én tartott gyűlésen

**Az „Első Magyar Református Egyház”
az Amerikai Egyesült Államokban,
levelezőlap a XX. század elejéről**

meg is hozták a nehéz döntést a hitel felvételére, és emellett még 400 dollárnyi saját készpénzt sikerült előteremteniük. Ezután – mivel az építkezést még az évben be akarták fejezni, így arra igen kevés idő maradt – elsietett lépések következtek: elhamarkodottan választották ki a kivitelezőt („*csak gyakorlatilag, de nem művésziileg volt kiképezve*”), akivel nem töltöttek elegendő időt, hogy pontosan megvitasák az építési terveket. Emiatt az építkezés közben kellett vál-

11 HSP, R 271–5. A Clevelandi első magyar református egyház története, i. m. 9.

12 Uo. 10.

13 HSP, R 271–5. Hivatali kiadványok. Kevert szül., halotti, és esketési anyakönyvek és jegyzőkönyvek, 9–15.: a Clevelandi egyháztagnak.

14 HSP, R 271–5. Clevelandi magyar ref. egyház évkönyve, i. m. 3.

toztatásokat alkalmazni, ami további 200 dollárba került. Ez „többszörös igen kellemetlen vitatkozást okozott”. Végül a viták elülése után, november elejére sikerült felépíteni a templomot összesen 1600 dollárból. Egyúttal – újabb gyűjtésekből – október vége felé bútorokat, templomi székeket, katedrát, illetve harangot is vásároltak.¹⁵ Az ekkor felépített templom még fából készült, a kőtemplom ugyanezen a helyen öt évvel később, már Csutoros Elek lelkészsége idején épült fel.¹⁶

Még az építkezés befejezése előtt, október vége felé Jurányi kérvényezte felmentését, lelkeszi feladatait november 4-i kezdettel át is vette utóda, Harsányi Sándor, aki 1898. január 1-ig töltötte be a pozíciót.¹⁷ Jurányi részben egészségi, részben személyes problémákkal indokolta lemondását, utóbbiakkal kapcsolatban leírja, hogy főként ezek voltak, „melyek munkakedvét lelohasztották”, emellett voltak egyéb okok is, „melyeket e kis rajzban előhozni süükségtelen”.¹⁸ Az utolsó gyűlés, amelyen részt vett, az október 25-i volt, utolsó lelkeszi működése pedig a templom épületének felszentelő ünnepségén történt, november 25-én. Ezen persze már Harsányi Sándor is szónokolt.

Sajnos az első amerikai magyar református egyházközösség alakuló éveiről nagyon kevés jegyzőkönyv tanúskodik, ami furcsa, tekintve, hogy Jurányi Gusztávot nagyon precíz, „tudományok iránt nagy érzékű” emberként írják le. Érdekes, hogy pont a jegyzőkönyvek pontos vezetését hanyagolta el. A lelkészsége alatt belépett tagok névsora viszont szerencsére megtalálható, és az anyakönyveket is nagy odafigyeléssel vezette. Személyének, karakterének jellemzését az egyház történetét feldolgozó kéziratból idézve érdemes megismernünk: „A kik itt ismerték, mind azt mondják róla, hogy nemeslelkű, emelkedett gondolkodású, a mellett szerény és türelmes ember volt, csendes és alázatos, a ki méltatlan bántalmazásait szelíden viselte. Tudományos képzettségéről sok adatunk van; több nyelvet – némelyek szerint hét nyelvet – beszélt; angolul és még inkább németül már kijövele előtt is tudott; idekint is legnagyobb örömet abban találta, ha hivatalának munkája közben elvonnulhatott a könyvtárakba, és buvárkodhatott theologiai szakművekben.”¹⁹

Rövid, mindössze pár éves Egyesült Államokbeli tartózkodása ellenére Jurányi Gusztáv lelkeszi és egyházszerzői tevékenysége révén az amerikai magyar történelem egyik kulcsfigurájának tekinthető. Kitartó munkával ellenszélben is sikerült keresztülvinnie akaratát és létrehozni az első amerikai magyar református egyházközösséget nem csak Cleveland városában, de az egész Egyesült Államokban.

Rakita Eszter

15 Uo. 4.

16 A csatolt fénykép forrása: <https://i.pinimg.com/originals/68/09/75/68097567f5e76bf1692a07b64fa5223f.jpg> (Utolsó letöltés: 2020. 06. 13.)

17 HSP, R 271–5. Hivatali kiadványok. i. m. 27.

18 HSP, R 271–5. Clevelandi magyar ref. egyház évkönyve, i. m. 5.

19 HSP, R 271–5. A Clevelandi első magyar református egyház története, i. m. 8.